אבל יתרות לית לן בה איך דאמר רב הכותב ס"ת ובא לגמור גומר ואפילו באמצע הדף מיתיבי [א]הכותב ס"ת בא לו לגמור לא יגמור באמצע הדף כדרך שגומר בחומשין אלא [א]מקצר והולך עד סוף הדף כי קא אמר רב בחומשין והא ס"ת קאמר בחומשין של ס"ת איני והא"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב לעיני כל ישראל באמצע הדף ההיא באמצע שיטה איתמר רבנן אמרי אף באמצע שיטה רב אשי אמר באמצע שיטה [א] דווקא [ב]והלכתא באמצע שיטה דווקא אמר רבי יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב [ג]שמנה פסוקים שבתורה [ג]יחיד קורא אותן בבהכ"נ כמאן דלא כר"ש דתניא [1]וימת שם משה עבד יי' אפשר משה [ג]חי וכתב וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע בן נון דברי רבי יהודה ואמרי לה רבי נחמיה אמר לו ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתיב [2]לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו וגו' אלא עד כאן הקב"ה אומר [ב] ומשה [ד]כותב ואומר מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע כמה שנאמר להלן [3]ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו לימא דלא כר"ש אפי' תימא ר"ש הואיל ואישתני אישתני וא"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק כתבו [ד]מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני אמר רב ששת אם הגיה [ג] אפי' [ה]אות אחת מעלה עליו כאילו כתבו [ד] (סי' סגלם) [ו]ת"ר עושה אדם יריעה מבת שלש דפין ועד בת שמנה דפין [ז]פחות מיכן ויתר על כן לא יעשה [ח]ולא ירבה בדפין מפני שנראה אגרת [ה] ולא ימעט בדפין מפני שעיניו משוטטות אלא כגון למשפחותיכם [ט](למשפחותיכם למשפחותיכם) ג' פעמים [ח]נזדמנה לו יריעה בת תשע דפים לא יחלוק שלש לכאן ושש לכאן אלא ארבע לכאן וחמש לכאן בד"א בתחלת הספר אבל בסוף הספר [י] אפי' פסוק אחד ואפי' דף אחד פסוק אחד ס"ד אלא אימא פסוק אחד בדף אחד [ט]שיעור גליון מלמטה טפח מלמעלה ג' אצבעות ובין [י]דף לדף כמלא ריוח [ז] רוחב שתי אצבעות [כ]ובחומשין מלמטה שלש אצבעות מלמעלה שתי אצבעות ובין דף לדף כמלא ריוח [ח] רוחב גודל ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה [מ]ובין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה ובין אות לאות כמלא חוט השערה [ל]אל ימעט אדם את הכתב לא מפני ריוח של מטה ולא מפני ריוח של מעלה ולא מפני ריוח שבין שיטה לשיטה ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה [ס]נזדמנה לו תיבה בת חמש אותיות לא יכתוב שתים בתוך הדף ושלש חוץ לדף

אלא

[ח](א) **אבל יתרות לית לן בה.** אלא גורלן: **מחוי כמנומר.** [ט]כשכותב ומגיה בו השיטין את מה שחיסר: **הוה ליה יתירות בספריה.** ד' בכל דף[י]: **מקצר.** השיטין והולך עד שיגמור לעיני כל ישראל בסוף הדף כזה:

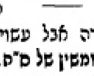

כי קאמר רב. יגמור באמצע הדף: **בחומשין.** קא ס"ד בשאר חומשין שאין עשוין כקדושת ספר תורה אבל עשוין הן בגליון כס"ת: **בחומשין של ס"ת.** כגון (בראשית נ) ויישם בארון במצרים וכגון בכל מסעיהם (שמות מ) (ב) ובהר סיני (ויקרא כו) וירדן ירחו (במדבר לו) יכול לכתוב באמצע הדף לכך שגומר בשאר חומשין שאינן של ס"ת אבל לעיני כל ישראל[כ] מודי דבסוף הדף: **אף באמצע שיטה.** ובאמצע הדף [ט]: **באמצע שיטה דוקא.** ולא באמצע הדף: **שמנה פסוקים.** מוימת [י] משה: **יחיד קורא אותן.** אדם אחד קוראן ואין מפסיק בינתים כדי לעמוד אחר ולקרות: **אפשר ס"ת חסר**[א] . ומשה קורא לו ס"ת לקוח את ספר התורה הזה: **הקב"ה אומר ומשה אומר.** אחריו כדי שלא יטעה בכתב וכותב: **מכאן ואילך משה כותב בדמע.** [יב] ולא היה אומר אחריו מרוב צערו: **כמו שנאמר להלן מפיו יקרא וגו'.** שלא היה אומר אחריו משום דקינות הוו: **לימא דלא כר"ש.** דכיון דאמר ר"ש משה [יג] כתב הוו להו כשאר פסוקים ויפסיק ביניהם ויקרא אחר: **דאישתני.** דנכתב בדמע אישתני משאר [יד] ס"ת: **כחוטף מצוה.** ומצוה עבד אבל אי כתב הוה מצוה יתירה טפי: **פחות מכאן או יתר על כן לא יעשה.** [טו] שתפרים של חבורי היריעות יפין בה כשאין בהן יותר מדאי הלכך[ל] לא יעשה יריעות קצרות שלא יהו [טז] התפרים מקורבין יותר מדאי ולא ארוכות שלא להרחיקן יותר מדאי: **ולא ירבה בדפים.** לעשות שמנה בקלף אם קלף קטן הוא מפני שהדפין קצרים ונראין כאגרות: **ולא ימעט בדפין.** לעשות [מ]ג' [יז] (ביריעה) אם יריעה גדולה היא: **מפני שעיניו משוטטות.** כשהדפין רחבים וטועה בראשי השיטות: **נזדמנה לו יריעה שיש בה ט' דפין.** למדת (ג) האחרים וצריך לקצרה מפני שאמרו לא יתר על שמנה: **אלא ד' לכאן וה' לכאן.** כדי שלא תהא זו יתירה על זו יותר מדאי: **בד"א.** דלא ימעט ולא ירבה בדפין: **בתחלת הספר אבל.** בסופו אפילו אין לו לכתוב אלא פסוק אחד יכתבנו בכל היריעה: **ואפילו דף אחד.** יעשה [יח] בכל היריעה: **אלא אימא פסוק אחד בדף אחד.** אם רוצה יעשה דף קצר [יט] מן תיבה אחת בשיטה אחת כדי שיגמור בסוף הדף: **שיעור גליון.** דס"ת: **ובחומשין.** שאינן עשוין לס"ת אבל עשוין הן כגליון דס"ת: **לא ימעט.** לעשות אותיות קטנות בשיטה עליונה ותחתונה מפני ריוח [כ] הגליון: **מפני ריוח שבין שיטה לשיטה.** כגון אם שרטט באמצע הדף [כא] שני שיטין שאין ריוח כדי שיעור ביניהם לא ימעט הכתב מפני אותו ריוח:

לא

אבל יתרות לית לן בה. יש טועים כשמסופקין בתיבה אם מלאה אם חסירה שעושין אותה מלאה משום דיתירות לית לן בה ולאו מילתא היא דהכא איירי ביתירות שגרכן דלא אמרינן דמיחזי כמנומר. מ"ר: **שמנה** פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן. ה"ר משולם היה מפרש למעוטי שלא יקרא ש"ל עמו וקשה לר"ת דבימי החכמים לא היה רגילות שיסייע שליח ציבור לקורא בתורה כדמוכח בפ' שני דמגילה (דף כא: ושם) דאמרינן קראוה שנים יצאו משא"כ בתורה אלא כן עיקר כמו שפירש בקונטרס לאפוקי שלא יקראו זה אחר זה אותם ח' פסוקין כגון זה ד' וזה ד' או זה ה' וזה ג' ומה שנוהגין עכשיו שמסייע ש"ל לקורא בתורה כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות כענין שמצינו במס' ביכורים (פ"ג מ"ז) שהתקינו שמקרין את הכל וכי ההיא דכפ' בתרא דנדה (דף עא.) שהתקינו שמטבילין כלים על גבי כל הנשים. [כב] מ"ר: **מכאן** ואילך כתב יהושע. מה שנוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה פירש רב שר שלום גאון [ע] על שנפטר משה רבינו באותה שעה לפיכך נמנעו מלעסוק בתורה משום דאמרי' [צ] חכם שמת כל בתי מדרשות שבעיר בטילין וקשה דהא כתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ודרשינן [פ] היום מלאו ימי ושנותי ואם בשבת מת א"כ כתב היום מערב שבת ויש לתמוה דכתב על העתיד ולר"ש לא בעי למימר דהפסוק נאמר על העתיד מדקשיא ליה מהא דכתיב לקוח את ספר התורה הזה שמא על שם שעתיד יהושע [כג] להשלימו ועוד קשה דבסדר עולם משמע דבשבעה באדר שמת משה בו ערב שבת היה דקתני ואחר הפסח בעשרים ושנים סבבו את העיר כל אנשי המלחמה הקף פעם אחת ויהי ביום השביעי וישכימו בבוקר וגו' רבי יוסי אומר יום שבת היה והשתא משהתחילו לסבב לו בכ"ב בניסן א"כ יום שביעי שהיה שבת כ"ח בניסן היה ומדכ"ח בניסן שבת שבעה באדר ערב שבת. מ"ר [ע]: **ומשה** כותב. יש ספרים דגרסי ומשה אומר וכותב ומוראה היא לכותבי ס"ת ומזוזה ותפילין אע"ג דמייתי ראיה מברוך שמא גם הוא היה עושה כן מ"ר ובקונטרס נמי גרים אומר וכותב ופירש טעם [פ] (כברוך) וזה לשונו הקב"ה היה אומר ומשה אומר [כד] (וכותב) אחריו כדי שלא יטעה בכתב וכותב מכאן ואילך משה כותב בדמע ולא היה אומר אחריו מרוב צערו כמה שנאמר להלן מפיו יקרא וגו' שלא היה אומר אחריו משום דקינות הוו. מ"ר: **אם** הגיה בו אפי' אות אחת. פירוש בס"ת שלקח מן השוק לא נחשב עוד כחוטף מצוה שהיה אלא חבירו בעבירה שהיה משהה ספר שאינו מוגה ומעלין על זה כאילו כתבו. מ"ר: **כגון** למשפחותיכם ג"פ. ר"ת פי' כתיקון ס"ת שלו בשם רבינו חננאל שאמר בשם הגאון דהיינו כשהכתיבה דקה אבל כשהכתיבה גסה הכל לפי הגוי ויכול לעשות דפין בשיטין ארוכין דאין עיניו משוטטות כיון שהכתיבה גסה. מ"ר: **פסוק** אחד בדף אחד. ואף על גב דליכא ס' שיטין או שיעורין אחריני דמסכת סופרים ליכא למיחש בדף אחרון [ק] אף על פי שאי אפשר לו לסיים הדף בפסוק אחד [ר] כיון שיש בדפין אחרים ס' שיטין אלא אם כן יעשה בדף אחרון שיטין [כה] ארוכות. מ"ר:

שלשה

א) מס' סופרים פ"ב, ב) כ"ב טו., ג) [מת כך איתא בכ"ב], ד) [אומר וכותב כל"ל וכ"א בכ"ב], ה) מס' סופרים פ"ב ה"ו, ו) רש"ק מ"ו ול"ק מקרים הנירסא בסם הרמב"ם, ז) מס' סופרים פ"ב ה"ב, ח) [מכאן סייך עוד לדף כט:], ט) רש"א הגיה אלא כשכותב ומגיה כן השיטין, י) ע"כ סייך לעיל, כ) [דברים לד], ל) נ"א ומיהו, מ) נ"ל ג' דפין גדולות והחכות אם סר', נ) [מ"ק כב: ע"ש היטב], ס) ר"ה יא., ע) [ועי' בהרא"ש פ' ערבי פסחים סימן יג], פ) נ"ק מ"ו, צ) נ"ק מ"ו, ק) כיון שיש בדפין אחרים ס' שיטין אע"פ שאי אפשר לו לסיים הדף בפסוק אחד יעשה בדף אחרון אותיות ארוכות הס"ד. נ"ק, ר) מהרש"א מגיה כמו.

שיטה מקובצת

א] דוקא. ולעולם בסוף ולפיכך אין להקפיד בירועה אחרונה אם הוא פחות מג' דפין ואע"ג דאמרינן לקמן עושה אדם יריעה של ב' דפין באחרונה אין להקפיד כדי לכוין לעיני כל ישראל באמצע השיטה ובסוף הדף: ב] הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב. מכאן שצריך לקרות לאדם כשהוא כותב ס"ת תפילין או מזוזה: ג] הגיה בו אפי': ד] סי' צגלם ואות פ' נמחק: ה] ולא ימעט כגון אם שירטט למטה כל כך שלא השאיר למטה טפח או למעלה ד' אצבעות או שלא הניח בין שיטה לשיטה כמלא שיטה אם אינו ממעט בכתיבתו א) לא ימעט בין פרשה לפרשה כגון אם כתב בשיטה ג' תיבות או ד' והוצרך להניח פרשה סתומה ולהתחיל בסוף אותה שיטה לא ימעט כתיבתו כדי להשלים התיבה של סוף שיטה אלא יצמצם בשיטה שלמעלה הימנה כדי לעשות פרשה סתומה כהלכתה: ו] אפי' פסוק אחד עיין בהרא"ש הס"ת: ז] ריוח שתי ותיבת רוחב נמחק: ח] ריוח גודל ותיבת רוחב נמחק: ט] הדף ובחינם פי' כן אלא נראה לפרש אף באמצע השיטה והה"ה בסוף השיטה ולעולם בסוף הדף. הרי"ח: י] מריכת שם משה: יא] חסר אות אחת ומשה קורא לו ס"ת דכתיב לקוח: יב] ברמע או שלא היה אומר: יג] משה כתבו: יד] משאר פסוקי דס"ת: טו] יעשה מפני שתפרים: טז] יהיו התפירות מקורבין: יז] לעשות ג' ביריעה אם יריעה גדולה היא: יח] יעשה מכל היריעה הס"ד ומה"ד פסוק אחד ס"ד הא אמרינן לעיל דצריך לגמור בסוף הדף וא"כ היכא משכחת לה שיכלה פסוק אחד כל היריעה: יט] קצר מתיבה: כ] ריוח הגליונות הס"ד: כא] הדף שהם שני: כב] הנשים ריש מפרשים יחיד קורא אותם שאין צריך לקרות בהן של עשרה דאמרינן אין קורין בתורה פחות מעשרה בני אדם והנך ח' פסוקים אין לחוש: כג] להשלימו אבל לרבי יהודה נאמר הפסוק על העתיד: כד] תיבה וכותב נמחק: כה] בדף אחרון תיבה ארוכות מ"ר הס"ד ותיבת שיטין נמחק:

א) נראה דל"ל וכן לא ימעט מפני ריוח שבין פרשה וכו':

קיב א ב מיי' פ"ז מהל' תפילין הל' ז טוש"ע יו"ד סימן ערב סעיף ד:
קיג ג מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קמא סעיף ז:
קיד ד ה מיי' פ"ז מהל' תפילין וס"ת הל' א סמג עשין כג טוש"ע יו"ד סימן ער סעי' א:
קטו ו מיי' פ"ט מהל' תפילין וס"ת הל' יב סמג עשין כה טוש"ע יו"ד סימן ערב סעי' ג:
קטז ז מיי' שם פ"ז הל' ד טוש"ע יו"ד סי' ערב סעי' ב:
קיז ח מיי' שם פ"ט הל' יב טוש"ע שם סעי' ג:
קיח ט מיי' שם הל"ג טוש"ע יו"ד סימן רעג סעי' א:
י [טור יו"ד סימן רפב]:
כ [שו"ע או"ח סימן לב סעיף לב בהג"ה וטוש"ע יו"ד סי' רעד סעיף ז]:
קיט ל מיי' שם פ"ז הל' ה טוש"ע יו"ד סי' רעג סעי' ב:
קכ מ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג [ואו"ח שם סעיף לב]:

תורה אור השלם

1. וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי יְיָ: דברים לד ה
2. לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד: דברים לא כו
3. וַיֹּאמֶר לָהֶם בָּרוּךְ מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כֹּתֵב עַל הַסֵּפֶר בַּדְּיוֹ: ירמיהו לו יח

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הוה ליה יתירות נ"ל קודם ד"ה אבל וכו' אלא גורלן דלא אמר מחוי כמנומר אלא כשכותב: (ב) ד"ה בחומשין וכו' מסעיהם כגון בהר: (ג) ד"ה נזדמנה וכו' למדת השורות וצריך:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מכאן וכו' על שנפטר משה רבינו באותה שעה. עי' סוטה דף יג ע"ב רש"י ד"ה דיו זוגי:

מוסף רש"י

שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן. כלומר אין מפסיקין בהן לימא דלא כר"ש. לימא רבי היא דאמר לא כתבם משה לפיכך נפסקו משאר התורה ודלא כר"ש הואיל ואישתני. לכתוב בדמע אישתני (בבא בתרא טו.). יריעה מבת שלש דפין. ממודין שבה קרי להו דפין (רש"י שעל הרי"ף).